

УДК 81'1:82–92:070:929

Л. В. Супрун

СУБКОНЦЕПТ “НАЦІЯ” В ДЕРЖАВНИЦЬКІЙ КОНЦЕПТОСФЕРІ ДОНЦОВА-ВІСНИКІВЦЯ

У статті досліджено особливості кореспондування субконцепту “нація” у вісниківському дискурсі Д. Донцова. З’ясовано, що державоцентрична мовна ментальність Донцова-журналіста знаходить вияв, крім іншого, у непрямих засобах вербалізації, серед яких домінує номінант “нація”. Здійснено спробу довести, що, на відміну від Франкової нації, донцовська нація не стала самодостатнім утворенням, а лише сходинкою до субстанції вищого порядку – держави.

Ключові слова: Д. Донцов, “Літературно-Науковий Вістник” (“Вістник”), державоцентрична мовна ментальність, субконцепт “нація”.

I. Вступ

Редагуючи в 1922–1939 рр. “Літературно-Науковий Вістник” (“Вістник”), Дмитро Донцов, як і його попередники Іван Франко й Михайло Грушевський, виявив певні особливості мовної ментальності, яку, за нашими спостереженнями, можна назвати державоцентричною. Вісниківська комунікаційна система позиціонує Д. Донцова як теоретика української державності, носія ідеї безкомпромісного самостійництва. Ця тема досить виразно артикульована в працях таких дослідників, як: Р. Безсмертний, Є. Єндик, М. Ільницький, С. Квіт, В. Кириленко, С. Кость, М. Леськова, М. Мандрик, Р. Олійник, О. Ситник, М. Сосновський, М. Чугуєнко, Ю. Шаповал, Т. Шептицька, В. Шкляр, І. Шліхта та ін. [див. дет.: 5].

Вербалізація концепту “держава” підпорядкована концепції виходу з перманентної національної кризи українства. На 1136 сторінках донцовської публіцистики репрезентовано 1231 ядерний маркер концепту “держава”. Специфіка світобачення журналіста зумовлює певну несамостійність, підпорядкованість концепту “нація” (1691 мовний знак). Тільки нація, за переконанням Донцова-вісниківця, спроможна вибороти й вибудувати самостійну, незалежну державу.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити концептополе “нація”, що стає обов’язковим конституентом глобального концептуального утворення “держава”.

III. Результати

Концепт “Україна” представлений у донцовському дискурсі 612 разів. Це підштовхує до думки, що знана Д. Донцовим Україна дисгармонувала з його ідеалом країни, яка має апарат політичної влади в суспільстві.

Державоцентрична мовна ментальність Донцова-журналіста знаходить вияв також і в непрямих засобах вербалізації, серед яких домінує номінант “нація” та його деривати.

Традиція розглядати “Літературно-Науковий Вістник” як “культурологічне джерело духовного відродження української нації” [3, с. 1] усталюється саме у 20–40-і рр. ХХ ст. завдяки публіцистичній і редакторській діяльності Дмитра Донцова. “Беручи свої цілі – створити нову націю, – підкреслював журналіст, – воно (українство) повинно знати, що зачинає велику і небезпечну гру, яка вимагатиме від учасників витривалості і, передусім, ясності думки” (Д. Д., Ав. нас.: 826–827). За кількістю репрезентацій у дискурсі ЛНВ концептуальне поле “нація” навіть переважає концептополе “держава”. Однак, це не дає нам підстав визнати мовну ментальність Д. Донцова націєцентричною. На відміну від Франкової нації, донцовська нація не стала самодостатнім утворенням, а лише сходинкою до субстанції вищого порядку – держави. “Через націю до держави” – такий поступ українства головний вісниківський редактор уважав єдиною можливим [див. 1, с. 20; 2, с. 254]. Він писав: “Від наднаціонального клича – “держава передусім” до чисто-національного – “нація передусім” (Д. Д., Від д. до н.: 219). Свою позицію теоретик української державності утверджував на противагу концепціям популярних політичних об’єднань, як-от: “Хлібороби” кажуть,... що без держави не повстане нація...” (Д. Д., Тарг. чи П.: 172) та ін. Проте журналіст зауважує й суголосні власним поглядом: “...Вони станчики в Галичині (як і позитивісти у Варшаві) викоринили серед свого загалу передчасний гіпноз “державности”, а наперед виховали громадянство на новочасну націю з усіма її функціями, прикметами й потребами” (Д. Д., Пр. акт. р.: 268).

Взаємозалежність держави й нації спричинила виникнення та неодноразову експлікацію в дискурсі ЛНВісника утворень типу: – національна держава: *Ми хочемо дати дефініцію національної держави – яку на Заході коротко зовуть “нацією”...* (Д. Д., Що т. нац.: 356);

- держава національностей: *Адже живемо в добі, коли... держави національностей стали нісенітницею...* (Д. Д., Ос. рефл.: 180);
- нація і держава: *Що підставою української нації і держави може бути лише хліборобська кляса, хто ж про се сперечатиметься?* (Д. Д., Тарґ. чи П.: 164);
- замість держави нація: *Тим прапором – став старий прапор зперед 1917 року, – замість держави (państwo) – нація (naród)* (Д. Д., Від д. до н.: 218);
- національно-державний: *С е є с т ь н а ш а н а ц і о н а л ь н о - д е р ж а в н а і д е о л ь о г і я* (Д. Д., Тарґ. чи П.: 161);
- нація-держава: *Коли оті границі і грали якусь роллю в творенні націй-держав, то хіба таку, що скріплювали в даний момент вже осягнуту державну спільноту* (Д. Д., Що т. нац.: 357);
- державність, нація: *Дінамізму російської державности, дінамізму російської нації* (Д. Д., Що т. нац.: 360).

У комунікації Д. Донцова практично відсутні дефініції нації. Натомість “нація і націоналізм завжди виступають у нього в системі певної конкретної аргументації” [1, с. 22]. Журналіст віртуозно жонглює засобами мови мас-медіа, намагаючись якомога рельєфніше відтворити власний ідеал нації. Комунікативний намір вісниківського націєтворця знаходить вияв здебільшого в адекватних лінгвальних одиницях, серед яких констатуємо такі: *окремої української нації* (Д. Д., Ав. нас.: 745); *ріжних націй* (Д. Д., Ав. нас.: 806); *хліборобської мирної нації* (Д. Д., Ав. нас.: 811); *сучасних націй* (Д. Д., Зг. в сім.: 598); *“молодих націй”* (Д. Д., М. Хв.: 600); *“30 мільйонів нації”* (Д. Д., М. Хв.: 600); *до “нації” Скрипників, Затонських і Хвиль* (Д. Д., М. Хв.: 608); *нації в чині* (Д. Д., Два ант.: 660); *“плебейська нація”, нація феллахів* (Д. Д., Ав. нас.: 731); *цивілізованої нації* (Д. Д., 1709:564); *німецької нації* (Д. Д., В. і К.: 282); *неісторичних націй* (Д. Д., Нер. мог.: 294); *“руських націй”* (Д. Д., Г. тр.: 604); *в здоровій нації* (Д. Д., Г. тр.: 608); *ворожих собі націй* (Д. Д., Поч. к.: 850); *хоч як затуркана, нація* (Д. Д., Г. тр.: 597); *націю, збиту з ніг, затовчену й обезвладнену – коаліцією чотирьох континентів* (Д. Д., Заг. III імп.: 328); *зачарованій великим взлетом нації* (Д. Д., Від д. до н.: 218); *тим Сходом поневолених націй* (Д. Д., Чи Зах.: 382); *у націй, не так зникчменілих, як наша* (Д. Д., Ф. і Ф.: 455); *вільна колісь нація* (Д. Д., Тр. Фр.: 130) тощо.

Утім, не схильний до дефініціювання Донцов-публіцист, з огляду на важливість проблеми (*“Нація понад все!”* (репліка Дона Базиліо – Л. С.) (Д. Д., Пр. акт. р.: 265)), спорадично у вісниківському дискурсі подає

визначення нації. Це “важне і таке спірне питання” (Д. Д., Що т. нац.: 354) настільки хвилює журналіста, що він присвячує йому цілу статтю з промовистою назвою “Що таке нація?”. Наводячи аргументи від протилежного, Д. Донцов відхиляє “статичні сили минулого” (Д. Д., Зг. в сім.: 598–599) як визнаного більшістю чинника націєтворення. Він пише: “Спільна кров, спільна мова і минуле, се непорушні, одіичені від долі штивні, не одушевлені засади, се заґратовані вікна. Колиб **нація** – се було тільки се і ніщо більше, то вона булаб вся в минулім, за нами” (Д. Д., Що т. нац.: 358); “Так само помиляються й ті, які оснують **націю** на факті так званих “природних границь” (Д. Д., Що т. нац.: 357).

Намагання осягнути специфіку нації підштовхує головного вісниківця до ревізії націєцентричних поглядів. Під його журналістський ланцет потрапляють теорія М. Драгоманова, для якого “**нація** як морально-духова, психічна одиниця – се щось несхопиме, вона просто не існує...” (Д. Д., Два ант.: 660); контрарна їй гіпотеза Т. Шевченка, для якого “**нація**, народ – се була певна духовна цілість. Морально-розумова, психічна збірнота, але водночас найбільш дійсна річ на світі” (Д. Д., Два ант.: 659); думки кардинала Мерсіє, “для якого **нація** була “союзом душ на службі соціальної організації” (Д. Д., П. чи Екл.: 175); переконання редакції “Хвилі”, на думку якої, “пора скінчити з бездушним ідопоклонством перед припадковою власною антропологічною мішаниною, покритою поволокою одної мови, що зветься **нацією**” (Д. Д., 1937: 60); позиція якогось “світла інтелекту наших політиків”, що “розуміло **націю** як щось матеріальне – певну територію, мову, спільність осель – і боронячи це дане, сталє, – думало, що боронить **націю**, запрягаючи її, взаїну за ту оборону, до чужої динамічної ідеї, до чужого “спільного чину”: словянофільства, царату, соціалізму, всеросійської демократії, європейського Сходу і т. п. в ім'я чужого ідеалу!” (Д. Д., Аґ. больш.: 690); гіпотези істориків, які “уважають націю за щось нерухоме і дане вже заздалегідь якоюсь матеріальною передумовою” (Д. Д., Що т. нац.: 356); заяви соціалістів, що “відкидали все: **нація** була для них вигадка капіталістичних кляс” (Д. Д., Заг. III імп.: 332–333); “розуміння нації XIX віку, яке плутає розгонові й формуючі сили **нації** з силами консервуючими і зберігаючими” (Д. Д., Що т. нац.: 358); “стагнаційне поняття **націй** – “Мово рідна, слово рідне!” Або – “сорок мільйонів”! Або – тепер “наша прадавня раса!”, “славні предки!” і т. п.” (Д. Д., Що т. нац.: 360).

Із цього масиву Донцов-вісниківець відбирає матеріал, що корелює з його державоцентричною мовною ментальністю. Це

“знана формула Ренана”, яка “звучить” так: “...**Нація** се щоденний плебісцит” (Д. Д., Що т. нац.: 358). Ренановий “щоденний плебісцит, щоденне голосовання” (Д. Д., Що т. нац.: 358) у концепції нації Д. Донцова гармонійно поєднаний з перефразованим відомим висловом Хосе Ортеги-і-Гассета: “**Нація ніколи не є “готова”**. Вона завше або в розбудові або в розкладі. Третього нема. Вона або зєднує прихильників або їх тратить, залежно від тої великої цілі і від висліду щоденного плебісциту” (Д. Д., Що т. нац.: 359).

Домінантою донцовського субконцепту “нація” стає концептзмінна “динаміка”. “Нічого матеріального, нічого обмеженого, нічого раз на все даного, нічого спокійного” (Д. Д., Зг. в сім.: 398) не припускає в концептополі нації теоретик української державності. Його “дефініція **нації** спочиває” (Д. Д., Що т. нац.: 358) у таких фрагментах “Літературно-Наукового Вістника”: **Нація... є “воля спільно щось робити”**. **Нація мусить мати спільну мету, яку досягається спільним змаганням...** (Д. Д., Аґ. больш.: 389–390); **Нація се – гра сил, воля – щось спільно творити** (Д. Д., Зг. в сім.: 598). Звертає на себе увагу розрядка, за допомогою якої публіцист акцентує лексему “воля”. Д. Донцов та прихильники психоволонтаристичної теорії нації В. Кучабський, В. Старосольський та О. Бочковський “заперечували об’єктивні ознаки нації, як націєтворчі чинники і доводили, що головним рушієм нації є саме національна свідомість і воля” [4, с. 490].

Динамічний складник визнається обов’язковою передумовою прогресу як нації-абстракції (пор.: *Балакаючи про націю в її стагнаційнім змислі вони вбивали майбутність нації* (Д. Д., Що т. нац.: 360)), так і її конкретних репрезентантів, наприклад, української нації: *...Велика Україна, яка не є малим словянським народом, має свою власну динаміку і свій тип цивілізації, якого – коли зречеться – перестане бути нацією* (Д. Д., Персп.: 459).

Узагалі українська нація позиціонована у вісниківському дискурсі як така, що потребує нагального вдосконалення. Головну проблему української нації вісниківський редактор бачить у її еліті, яка акумулювала в собі найгірші ментальні риси українців. Саме тому Д. Донцов слідом за Адамом Киселем називає українську націю “бестією без голови”. Загальні міркування публіцист підтверджує прикладами з недавнього українського минулого, коли “єдиний момент, – “волю спільно щось робити” – який творив **націю**, вязав її в цілість, окрему від інших, – якраз той момент іґнорували наші політики, що “боронили” **націю!**” (Д. Д., Аґ. больш.: 690).

Окреслюючи на шпальтах “Літературно-Наукового Вістника” образ Росії, теоретик

української державності зауважує, що “се **нація**, яка ще не усвідомила себе, якої обличчя і цілі “ще не дістали означеного образу й характеру...” (Д. Д., Кр. вп.: 178). І, очевидно, саме непопулярність та непривабливість імперіалістичного характеру російської нації мав на увазі Д. Донцов, коли писав, що “коли наша література хоче видати колись ґеніїв, – має вчитися від великих **націй**, а не від Росії...” (Д. Д., Кр. вп.: 177).

Схвального ставлення публіциста заслуговує американська нація, про яку повідомляється з певною експресією: *Погляньте на Американців! На сю “ясноскіру, блакитнооку і непохитну націю”, як їх характеризує Д. Лондон, “правдиве втілення вічного непокою її раси”, що “кладає свою тяжку руку на цілий світ і топче ногами всі народи”* (Д. Д., Патр. і нац.: 75). Приклад для наслідування, на думку головного вісниківця, являє собою також історія становлення іспанської нації.

Оцінюючи погляди Д. Донцова, Р. Харчук наголошує, що “він був теоретиком нації, а не практиком національної боротьби” [6, с. 5]. Та й сам вісниківський редактор у своїй програмовій статті зізнається, що “розділ – чисто теоретично (підкреслення наше. – Л. С.) трактує... питання: що таке нація” (Д. Д., Що т. нац.: 354).

IV. Висновки

Таким чином, теорія нації артикульована в дискурсі ЛНВістника в метафорично-образному осмисленні публіциста. Субконцепт “нація” займає своє, визначене йому місце в тій мовній призмі, крізь яку читачі “Літературно-Наукового Вістника” (“Вістника”) досягають дійсність, і впливає на світосприймання та мислення аудиторії, корегуючи їх у напрямі державності. Перспективи актуалізованої дослідницької проблеми вбачаємо в розгляді кваліфікатива “національний” у контексті вісниківської публіцистики Д. Донцова.

Список використаної літератури

1. Квіт С. М. Дмитро Донцов і “Літературно-Науковий Вістник” (“Вістник”) на тлі розвитку української літератури і журналістики 20-х – 30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Сергій Миронович Квіт. – Київ, 2000. – 36 с.
2. Кость С. А. Західноукраїнська преса першої половини ХХ ст. у всеукраїнському контексті (засади діяльності, періодизація, структура, особливості функціонування) / Степан Кость. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 514 с.
3. Леськова М. П. “Літературно-науковий вісник” як культурологічне джерело духовного відродження української нації (20–40-і роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Майя Петрівна Леськова. – Київ, 1996. – 18 с.

4. Сайко О. Мова і нація: філософський та психологічний аспекти / О. Сайко // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 488–491.
5. Супрун Л. В. Мовноментальні особливості комунікаційної системи “Літературно-Наукового Вістника”: монографія / Л. В. Супрун. – Вінниця: Вінницька обласна друкарня, 2012. – 507 с.
6. Харчук Р. Повернення Дмитра Донцова / Роксана Харчук // Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – Київ: Знання України, 1991. – С. 3–5.

Умовні скорочення

Д. Д., Ав. нас. – Донцов Д. Авіронове насіння / Дм. Донцов // Вістник. – 1937. – Річник V. – Т. IV. – Кн. 10. – С. 731–755; Кн. 11. – С. 803–830.

Д. Д., Аг. больш. – Донцов Д. Агонія большевизму і Еклезіяст / Дм. Донцов // Вістник. – 1933. – Річник I. – Т. III. – Кн. 9. – С. 673–694.

Д. Д., Від д. до н. – Донцов Д. Від “держави” до “народу” / Devius // Вістник. – 1937. – Річник V. – Т. I. – Кн. 3. – С. 217–220.

Д. Д., В. і К. – Донцов Д. Відень і Київ / Д. Донцов // Вістник. – 1938. – Річник VI. – Т. II. – Кн. 4. – С. 281–287.

Д. Д., Г. тр. – Донцов Д. Гальванізатори трупів / Дм. Донцов // Вістник. – 1935. – Річник III. – Т. III. – Кн. 7–8. – С. 592–611.

Д. Д., Два ант. – Донцов Д. Два антиподи (Шевченко і Драгоманов) / О. В. // Вістник. – 1938. – Річник VI. – Т. III. – Кн. 9. – С. 653–666.

Д. Д., Заг. III імп. – Донцов Д. Загадка III-ої імперії / Д. Д. // Вістник. – 1939. – Річник VII. – Т. II. – Кн. 5. – С. 326–342.

Д. Д., Зг. в сім. – Донцов Д. “Згода в сімействі” / Дм. Донцов // Вістник. – 1936. – Річник IV. – Т. III. – Кн. 7–8. – С. 587–606.

Д. Д., Кр. вп. – Донцов Д. Крок вперед (До “літературного” спору) / Д. Донцов // Літературно-Науковий Вістник. – 1926. – Річник XXV. – Т. XCI. – Кн. X. – С. 167–183.

Д. Д., М. Хв. – Донцов Д. Микола Хвильовий / Дм. Донцов // Вістник. – 1933. – Річник I. – Т. III. – Кн. 7–8. – С. 591–609.

Д. Д., Нер. мог. – Донцов Д. Нерозрита могила / Дм. Донцов // Вістник. – 1937. – Річник V. – Т. II. – Кн. 4. – С. 283–302.

Д. Д., Ос. рефл. – Донцов Д. Осінні рефлексії / О. В. // Літературно-Науковий Вістник. – 1922. – Річник XXI. – Т. LXXVIII. – Кн. VIII. – С. 179–182.

Д. Д., Парт. чи Орд. – Донцов Д. Партія чи Орден? / Д. Донцов // Вістник. – 1933. – Річник I. – Т. I. – Кн. 2. – С. 116–134.

Д. Д., Персп. – Донцов Д. Перспективи (по 25 травня 1926) / Д. Д. // Вістник. – 1936. – Річник IV. – Т. II. – Кн. 6. – С. 452–469.

Д. Д., Поч. к. – Донцов Д. Початок кінця / О. В. // Вістник. – 1933. – Річник I. – Т. IV. – Кн. 11. – С. 847–850.

Д. Д., Пр. акт. р. – Донцов Д. Про актуальні річи (діяльог) / Д. Д. // Літературно-Науковий Вістник. – 1932. – Річник XXXI. – Т. CVIII. – Кн. III. – С. 265–286; Т. CVIX. – Кн. VII. – С. 638–661.

Д. Д., П. чи Екл. – Донцов Д. Патріа чи Еклезія? / Д. Д. // Літературно-Науковий Вістник. – 1928. – Річник XXVII. – Т. XCVII. – Кн. X. – С. 170–182.

Д. Д., Тарг. чи П. – Донцов Д. Тарговица чи Полтава? / Д. Донцов // Літературно-Науковий Вістник. – 1925. – Річник XXIV. – Т. LXXXVIII. – Кн. X. – С. 160–174.

Д. Д., 1937 – Донцов Д. 1927 / Д. Донцов // Літературно-Науковий Вістник. – 1937. – Річник V. – Т. I. – Кн. I. – С. 54–66.

Д. Д., 1709 – Донцов Д. 1709-1739 (пам'яті мазепинців) / Д. Д. // Вістник. – 1939. – Річник VII. – Т. III. – Кн. 7–8. – С. 559–565.

Д. Д., Тр. Фр. – Донцов Д. Трагедія Франка / Д. Д. // Літературно-Науковий Вістник. – 1926. – Річник XXV. – Т. XC. – Кн. VI. – С. 125–130.

Д. Д., Ф. і Ф. – Донцов Д. Фош і “Фошісти” / Д. Д. // Літературно-Науковий Вістник. – 1929. – Річник XXVIII. – Т. XCIX. – Кн. V. – С. 452–458.

Д. Д., Що т. нац. – Донцов Д. Що таке нація? / О. В. // Вістник. – 1937. – Річник V. – Т. II. – Кн. 5. – С. 354–360.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2015.

Супрун Л. В. Субконцепт “нація” в государственной концептосфере Донцова-вестниковца

В статье исследованы особенности корреспондирования субконцепта “нация” в вестниковском дискурсе Д. Донцова. Выяснено, что государственноцентрическая языковая ментальность Донцова-журналиста находит выражение, помимо другого, в косвенных средствах вербализации, среди которых доминирует номинант “нация”. Осуществлена попытка доказать, что, в отличие от Франковой нации, донцовская нация не стала самодостаточным образованием, а только ступенькой к субстанции высшего порядка – государства.

Ключевые слова: Д. Донцов, “Литературно-Научный Вестник” (“Вестник”), государственноцентрическая языковая ментальность, субконцепт “нация”.

Suprun L. Subconcept “Nation” in the State Concept Area of Dontsov-Announcer

In the article it is explored the features of correspondence of subconcept “nation” in herald discourse of D. Dontsov. Editing in the 1922-1939 years “Literary-Scientific Herald” (“Herald”),

D. Dontsov, as his predecessors I. Franco and M. Hrushevskiy, found some features of language mentality, which, according to our observations, may name as state centric. Herald communication system is positioned D. Dontsov as a theoretician of Ukrainian statehood, as the bearer of an idea of uncompromising independence.

The verbalization of the concept of "state" is subordinated to the conception of the exit from permanent national crisis of Ukrainians. At 1136 pages of Dontsov journalism is represented 1231 nuclear marker of concept "state". The specificity of outlook of journalist makes some dependency, subordination of the concept "nation" (1691 language sign). Only a nation according to beliefs of Dontsov-announcer, is able to win and build a separate, independent state. Therefore the concept field "nation" becomes an obligatory constituent of global conceptual formation "state".

State centric linguistic mentality of Dontsov-journalist finds the expression, among other things, in the indirect means of verbalization, mostly dominates the dominant "nation" and its derivatives. By the number of representations in the discourse of LSH conceptual field "nation" even dominates above the concept field "state". However, this does not give us the reasons to recognize the linguistic mentality of D. Dontsov as nation centric. Unlike Franko's nation Dontsov's nation didn't become the self-sufficient entity, but only a step to the substance of the highest order – the state. "Through the nation to the state" – such step of Ukrainians the chief herald editor considered the only possible one.

Thus the theory of nation is articulated in the discourse of LSH in metaphorically-shaped reflection of journalist. Subconcept "nation" has its defined place in that language prism through which the readers of "Literary-Scientific Herald" ("Herald") grasp the reality, and affects on the outlook and thinking of an audience, adjusting them toward statehood.

Key words: *D. Dontsov, "Literary-Scientific Herald" ("Herald"), the state centric linguistic mentality, subconcept "nation".*